

KS. KRYSZTOF ZIAJA

Opole

Habakuk 2,4 w Nowym Testamencie

W niniejszym artykule zostaną omówione teksty Nowego Testamentu, w których cytuje się Habakuka 2,4. Dwa z nich odnajdujemy w Listach św. Pawła do Rzymian i do Galatów. Apostoł Paweł zajmuje się w nich m.in. kwestią usprawiedliwienia z wiary. W kontekście omawiania tej problematyki pojawia się tekst z Habakuka, konkretnie w Rz 1,17 i Ga 3,11. Po raz trzeci wiersz Ha 2,4 spotykamy w Liście do Hebrajczyków 10,38, gdzie umieszczony został w kontekście zagadnień związanych z wytrwałością i cierpliwością w wierze.

a) Rz 1,17

Wiersz Rz 1,17 wraz z w. 16 stanowi perykopę, w której zawarty jest zasadniczy temat całego listu: „Ewangelia jest mocą Bożą ku zbawieniu każdego wierzącego, najpierw dla Żyda, potem dla Greka. W niej bowiem objawia się sprawiedliwość Boża, która od wiary wychodzi i do wiary prowadzi”¹ Dalej następuje cytat z Ha 2,4: „a sprawiedliwy z wiary żyć będzie”², który to cytat podkreśla myśl, że wiara ma ścisły związek ze zbawieniem, czyli życiem. Podanie tematu, który w dalszej części będzie rozwinięty rozpoczyna się słowami pełnymi dumy z posiadanej wartości: „Nie wstydę się

¹ Por. H. Langkammer, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, Wrocław 1990, s. 176.

² Por. R. Pesch, *Römerbrief* (NEB), Würzburg 1983, s. 27.

Ewangelii!" (Rz 1,16). Paweł wie, że Ewangelia w swej treści jest dla pogan głupstwem, a pod względem formy — wyrazem prostactwa³. Jednak nie rezygnuje z głoszenia Ewangelii. Mówi o tym mieszkańcom Rzymu. Apostoł pójdzie z Ewangelią do możnych i mądrych tego świata, jak również nie zapomni o maluczkich i prostaczkach. Kolejne słowa w. 16 zawierają myśl przewodnią całego listu, a tym samym soteriologii Pawła, a także definicję Ewangelii. Jest ona potęgą, mocą (δύναμις) Bożą, zdolną zbawić każdego wierzącego⁴. Jest ratunkiem danym przez Boga dla wszystkich wierzących, najpierw dla Żydów, lecz także i dla Greków, tzn. dla każdego poganina, który pozornie nie ma nic wspólnego z obietnicami danymi patriarchom⁵. Żydzi wspomniani są na pierwszym miejscu, bo byli wyznawcami Boga jedyne, a także spadkobiercami szczególnych przywilejów Bożych. Paweł często koryguje, zwłaszcza w Liście do Rzymian, fałszywe przekonanie Żydów co do rzekomego przysługiwania im usprawiedliwienia z tytułu ich pochodzenia od Abrahama. Samo to nie wystarcza, bo wszyscy, zarówno Żydzi, jak i Grecy, muszą uwierzyć w skuteczność zbawczą Ewangelii, czyli muszą zaakceptować Boże plany zbawienia, uznać autorytet Boga, a to powinno prowadzić do wyznania swojej własnej ludzkiej niewystarczalności w sprawach zbawienia wiecznego. Termin „zbawienie” (σωτηρία) wspomniany w tej definicji oznacza czynność zbawczą Boga, dzięki której człowiek wyrwany jest ze stanu zła i nieszczęścia, ze stanu grzechu i obdarzony jest dobrem, jakim jest życie Boże w człowieku. Oznacza ono również stan wolności i szczęścia, w którym znalazł się człowiek dzięki Bożej działalności⁶. To także otrzymanie darów Ducha Świętego (por. Tt 3,5–7), zasiadanie po prawicy Ojca (por. Ef 2,5–7) i wybawienie ludzi od karzącego gniewu (por. Rz 5,9–10). Są tu zawarte słowa, przez które Apostoł daje rzymskiej społeczności wykładnię, czym jest Ewangelia według jego przekonania. Jest ona dowodem potęgi Bożej, która każdemu, kto wierzy będzie ratunkiem i zbawieniem⁷. W Ewangelii objawia się sprawiedliwość Boża (δικαιοσύνη θεοῦ; w. 17), która jest sprawiedliwością zbawczą, dającą zbawienie i to już teraz w tej rzeczywistości⁸.

³ Por. D. Zeller, *Der Brief an die Römer übersetzt und erklärt* (RNT), Regensburg 1985, s. 42.

⁴ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief* (Herder TKNT), Freiburg 1979, s. 42–43; H.W. Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer* (ThHKNT VI), Berlin 1963, s. 27.

⁵ Por. Pesch, *Römerbrief*, s. 27.

⁶ Por. Zeller, *Der Brief an die Römer übersetzt und erklärt*, s. 42–43.

⁷ Por. Schlier, *Der Römerbrief*, s. 46.

⁸ Por. Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer*, s. 27–28; Schlier, *Der Römerbrief*, s. 44–45.

Ta sprawiedliwość zbawcza przejawia się jako świętość Boga, która przez działanie dokonuje zbawienia. Sprawiedliwość, która jest w pierwszym rzędzie atrybutem Boga, pozostaje w ścisłej łączności z prawdą i miłosierdziem Bożym, jest przymiotem Boga, który okazuje wierność danym obietnicom. Prawda i miłosierdzie Boże wyrażają się właśnie w sprawiedliwości, będącej wiernością Boga w wypełnianiu miłości, którą Bóg poprzysiągł człowiekowi, a z którą człowiek nieustannie się spotyka. Od postawy człowieka i od jego wiary zależy udział w tym, co Bóg ma mu do zaoferowania. Niełatwy do zinterpretowania jest zwrot „od wiary wychodzi i ku wierze prowadzi” Można go rozumieć m.in. tak: dokonując dzieła usprawiedliwienia Bóg z pewnością nie bierze pod uwagę uczynków Prawa, lecz uwzględnia jedynie wiarę ludzi. Wiara jest początkiem całego usprawiedliwienia, a także celem, do którego zmierzają zbawcze czyny Chrystusa. W granicach wiary zamyka się cała religia, całe życie człowieka zmierzającego do Boga, uważa się także, że słowa „od wiary do wiary” zawierają aluzję do dwu ekonomii zbawienia staro- i nowotestamentowej, obydwu opartych na wierze. Wiara u słuchającego powstaje, gdy wierzy on mówiącemu. Wierność Boga w spełnianiu swych obietnic w realizacji zapowiedzi i wypełnieniu się ich w Jezusie Chrystusie, powinna prowadzić człowieka do wiary⁹ Można jeszcze powiedzieć, że zwrot ten przedstawia ideę ciągłego wzrastania w wierze, pewnego rodzaju dynamizm życia religijnego. Człowiek ma ukazać Bogu swoją wiarę, dostrzec działającego z miłości do niego Boga i ma Go w tej miłości naśladować — po prostu poświęcić się królestwu tej miłości. Gdy człowiek będzie Boga naśladował, czyli gdy Mu zawierzy, to dzięki temu sprawiedliwość Boża osiągnie swoje owoce (por. Rz 3,22.30). Sama zaś wiara człowieka doznaje coraz większego rozwoju. Staje się ona początkiem wejścia na drogę do celu i doprowadza do celu, do osiągnięcia usprawiedliwienia. Każdy akt zbawczy, dziejący się w człowieku, zaczyna się od wiary, a jednocześnie akt ten daje początek wierze. Wiara więc rośnie, wciąż się pogłębia, aż do pełni — gdy wiara przejawiająca się dotąd przez miłość, stanie się miłością (por. 1 Kor 13,13). W zakończeniu w. 17 umieszczony jest cytat z proroka Habakuka, odbiegający od tekstu LXX i TM. Paweł podkreśla tutaj, że „z wiary sprawiedliwy żyć będzie”, czyli z bezgranicznej ufności w Boga, uzdrawiającego jego czyny¹⁰ To uzdrowienie dokonało się przez śmierć

⁹ Por. Schlier, *Der Römerbrief*, s. 45; Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer*, s. 27.

¹⁰ Por. Schlier, *Der Römerbrief*, s. 45–46.

i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa i dokonuje się w założonej przez Niego eschatologicznej społeczności Kościoła. Ta interpretacja różniła się od dotychczasowej judaistycznej wykładni. Według niej *πίστις* odnosi się do przestrzegania Prawa, ustaw, czyli że sprawiedliwy będzie żył z racji swej wierności wobec przepisów Prawa. Paweł wskazuje na to, że ustawy mogą grzesznika skazać tylko na śmierć, a Bóg jest ponad ustawami, niezależny od ustaw, więc On grzesznika usprawiedliwia¹¹. Nie Prawo usprawiedliwia człowieka, lecz śmierć Chrystusa, do którego człowiek zwraca się w głębokiej wierze, w którym ma widzieć, objawiającego się człowiekowi Boga. Boga, który pozostaje wierny swym obietnicom, na którym można polegać, który daje człowiekowi łaskę i zbawienie (por. Iz 26,4; Ps 103,17; Jr 9,21; Iz 10,22; 41,1n).

b) Ga 3,11

W Liście do Galatów, którego punktem kulminacyjnym jest nauka o usprawiedliwieniu, Paweł cytuje w 3,11 tekst Habakuka, że „sprawiedliwy z wiary żyć będzie”. Cytuje go w dłuższym wywodzie skierowanym do Galatów (3,1–14), analizując Prawo i wiarę. Apostoł mówi, że usprawiedliwienie Galatów jest faktem bezspornym (3,1–5), że Abraham jest wzorem zawierzenia Bogu (3,6–9) i wreszcie mówi o Prawie jako źródle przekleństwa (3,10–14). Zwróćmy uwagę na w. 3,10–14. W w. 10 jest mowa o tym, że nie można osiągnąć życia Bożego na podstawie Prawa. Ci, którzy próbują w Prawie znaleźć usprawiedliwienie, podlegają przekleństwu. Prawo przynosi przekleństwo i śmierć¹². Nikt nie jest bowiem zdolny wypełnić jego wymagań (por. Rz 7,7–25). Poparcie cytatem z Pwt 27,26, że za wierność Prawu spotyka człowieka przekleństwo, należy tłumaczyć nie tyle tym, że warunek „wypełniania wytrwale”, jak to pokazała historia Izraela, pozostaje niespełniony, lecz błędną postawą człowieka. Szukający usprawiedliwienia na drodze wypełnienia przepisów Prawa faktycznie odrzucają łaskę, a chcą chęłpić się tylko własnymi osiągnięciami¹³. Cytat z Ha 2,4 został

¹¹ Por. Pesch, *Römerbrief*, s. 27.

¹² Por. A. Oepke, *Der Brief des Paulus an die Galater*, (ThHKNT IX), Berlin 1964, s. 71–72.

¹³ Por. U. Borse, *Die Brief an die Galater übersetzt und erklärt*, Regensburg 1984, s. 127–128; W. Egger, *Galatenbrief* (NEB), Würzburg 1985, s. 25.

niewielko zmodyfikowany przez Pawła, podobnie jak w Rz 1,17. Apostoł pisze: „sprawiedliwy z wiary żyć będzie” W LXX ten wiersz brzmi „sprawiedliwy z wiary do mnie żyć będzie” albo „sprawiedliwy z mej wierności żyć będzie” Natomiast w TM czytamy, że „sprawiedliwy będzie przez swą wiarę (swoją wierność) żył” Dla Pawła wiara jest przede wszystkim wiarą w Jezusa Chrystusa, wstąpieniem do społeczności Chrystusa, to „być w Chrystusie”¹⁴. Usprawiedliwienie nie przychodzi z Prawa, tylko z wiary. Tora nikogo nie usprawiedliwia. Przez Prawo nikt u Boga nie będzie usprawiedliwiony, gdyby tak miało być to w. Ha 2,4 musiałby brzmieć „sprawiedliwy żyje z uczynków Prawa”¹⁵. Paweł podkreśla również uniwersalizm zbawczy, na co wskazuje użycie οὐδεὶς, które należy rozumieć w znaczeniu uniwersalnym jak ἄνθρωπος, względnie πάντας σάρξ w w. 2,16. Apostoł myśli więc nie tylko o Żydach, ale o całej ludzkości. W w. 13 dochodzi do głosu element pozytywny, od przekleństwa wprowadzonego przez Prawo, o którym mowa w Pwt 27,26, uwolnił nas Chrystus, stawszy się dla nas przeklęty. Albowiem według Prawa przeklęty jest każdy, kto zawisł na drzewie (Pwt 21,23)¹⁶ Uwolnił najpierw tych, którzy byli związani przepisami Prawa (por. Kpł 18,5), a następnie całą ludzkość. Stało się to przez śmierć krzyżową. Przez tę śmierć wyczerpało się przekleństwo rzucone przez Prawo na grzechy ludzkości¹⁷ Faktem mógł stać się udział całej ludzkości w zapowiadzanym Abrahamowi błogosławieństwie, dzięki wierze w Jezusa Chrystusa. Wiara w Mesjasza — Jezusa i naśladowanie Abrahama, są źródłem otrzymania Ducha Świętego (por. Rz 8,2–10). Tak jak w Rz 1,17, tak i tu chodzi Pawłowi o obalenie przekonania, że człowiek sam jest w stanie się zbawić. Usprawiedliwienie, które staje się udziałem człowieka, to uzyskanie zbawienia bez zasług, dzięki zbawczemu działaniu Boga. Zbawienie to sprawiła śmierć krzyżowa Jezusa Chrystusa. Wierni powinni pamiętać, że Chrystus umarłby na drzewie daremnie (por. Ga 2,21), gdyby sprawiedliwość nie wyrastała z wiary, lecz z przestrzegania Prawa, z którego niewolnictwa Chrystus nas odkupił¹⁸

¹⁴ Por. F. Mussner, *Der Galaterbrief* (Herder TKNT IX), Freiburg-Basel-Wien 1977, s. 226–227; Borse, *Die Brief an die Galater übersetzt und erklärt*, s. 128.

¹⁵ Por. Mussner, *Der Galaterbrief*, s. 228.

¹⁶ Por. Langkammer, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, s. 153.

¹⁷ Por. Oepke, *Der Brief des Paulus an die Galater*, s. 73–74.

¹⁸ Por. Langkammer, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, s. 153.

c) Hbr 10,38

Ostatnim tekstem, w którym spotykamy się z Ha 2,4 — to Hbr 10,38. Wiersz ten znajduje się w grupie wierszy nawołujących do wytrwałości (w. 32–29) i cierpliwości w wierze, bo od wytrwania w walce do końca zależy otrzymanie nagrody. Wspomnienie własnej historii wiary, dobra spełnionego w przeszłości, ma sprowadzić adresatów do wytrwałości w wierze (w. 32)¹⁹ Wyszli oni z ucisku mocniejsi. Autor Hbr mówi o rodzajach cierpienia. Wkrótce po powstaniu społeczności wyznawców Chrystusa doszło do sporów z otoczeniem, środowiskiem. Niektórzy zostali poddani szykanom, padały szyderstwa, doszło do pierwszych aresztowań. Pozostali solidaryzowali się z szykanowanymi, współczuli z braćmi prześladowanymi. To współczucie nie kończyło się na uczuciach, ale objawiało się także w czynach (w. 33)²⁰ Część Hebrajczyków straciła swój majątek, dotknęła ich konfiskata mienia z powodu wiary w Chrystusa. Przyjmowali to z radością w przekonaniu, iż ostała im się lepsza posiadłość, która będzie ich udziałem, a której na imię zbawienie. Do tego zbawienia wierzący podróżuje i zmierza (w. 34)²¹ Mając to na uwadze, nie wolno tracić nadziei. Mimo różnych przeżyć, społeczność, która poszła za Chrystusem, winna i w tych sytuacjach być ufna w wierze. Ta ufna wiara w zbawienie ma swoje mocne podłoże w Chrystusie. Gdy ją zatracimy, utracimy wieniec zwycięzcy (w. 35)²². Trzeba jeszcze cierpieć i walczyć, aby spełnić wolę Bożą. Może w związku z tym przyjść zmęczenie, obojętność, trzeba jednak zawierzyć w uzdrowienie przez Boga, bo to jest warunkiem dotarcia do zapowiadanego przez Boga celu, gdzie jest radość i wesele, których już nic nie zdoła zwyciężyć (por. Hbr 6,15; Ef 6,8; 1 J 2,25; Łk 21,19). W w. 37 autor cytuje tekst Iz 26,20, by podkreślić adresatom listu, że czas cierpień jest krótki (μικρὸν ὅσον ὅσον). Cytat z Iz jest jakby wstępem do cytowanego tu również tekstu Ha 2,3: „przyjdzie ten, który ma nadejść, i nie będzie zwlekał” Habakuk zapowiada w tych słowach szybkie ukaranie Chaldejczyków. Autor Hbr odnosi te słowa do Chrystusa, który przyjdzie jako triumfator

¹⁹ Por. F. Laub, *Hebräerbrief* (SKK NT 14), Stuttgart 1988, s. 143.

²⁰ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT X), Poznań 1959, s. 245.

²¹ Por. Laub, *Hebräerbrief*, s. 143.

²² Por. C.P. März, *Hebräerbrief* (NEB), Würzburg 1989, s. 66–67; Laub, *Hebräerbrief*, 144.

na rychły sąd świata²³. F. Laub²⁴ mówi, że powiązanie Iz 26,20 z Ha 2,3 wskazuje na rychły koniec, kiedy to będzie miała miejsce paruzja Jezusa. Autor Hbr odczytuje więc tekst Ha 2,3 jako wskazanie na mającego nadejść Mesjasza, jako wskazanie dotyczące drugiego przyjścia Jezusa. Chce podkreślić, że od wytrwałości w wierze zależy pewność, iż przyjście Chrystusa będzie dla nich zbawieniem, cytuje adresatom listu drugi tekst — 2,4. Czyni to w ten sposób, że najpierw cytuje drugą część wiersza (2,4b), a potem pierwszą (2,4a). Dlaczego tak autor uczynił, trudno stwierdzić. Można przypuszczać, że chciał przez to zaznaczyć, iż również wierzący może upaść i dlatego winien się strzec²⁵. Warto tu jeszcze dodać, że autor cytuje omawiany wiersz Habakuka według *LXX*, przechowanej w rękopisie aleksandryjskim (A). W rękopisach natomiast watykańskim (B) i synajskim (S) tekst ten brzmi nieco inaczej. Istotną rolę odgrywa tu zaimek $\mu\omicron\upsilon$. Jest on w kodeksach B, S przestawiony, wskutek czego zmienia się zupełnie znaczenie zwrotu — zamiast „sprawiedliwy mój” mamy „sprawiedliwy z mojej wiary”, czyli przez wiarę we mnie, tj. w Boga. Chociaż autor przytacza tutaj tekst *LXX* (A), to rozumie go w sensie bliższym TM niż greckiemu, tak twierdzi m.in. J.W. Rosłon²⁶. U Habakuka wiersz ten jest obietnicą Bożą; ocaleje ten, kto zachowa wiarę w pomoc Jahwe, a kto straci ufność — od tego Bóg odwróci swój wzrok i upodobanie. Dla chrześcijan nagrodą za wiarę jest życie wieczne (w. 38). Kto odpadnie od wiary, nie zbawi się. Habakuk wyróżnił wśród Izraelitów dwie kategorie ludzi — wiernych i niewiernych. Autor Hbr czyni podobnie. Zwraca się do wiernych, aby wytrwali na drodze, na którą weszli, bo jeżeli wycofają się z niej — spotka ich odrzucenie, nie osiągną celu — zbawienia²⁷. Wytrwanie w wierze jest jedyną drogą do zbawienia ($\epsilon\iota\varsigma\ \pi\epsilon\rho\iota\omicron\iota\eta\sigma\iota\nu$), do zdobycia chwały Bożej (w. 39)²⁸.

Cytaty z Habakuka, u Pawła i w Hbr, niezależnie od pewnych różnic w cytacji²⁹, użyte są w kontekście rozważań związanych ze zbawieniem

²³ Por. März, *Hebräerbrief*, s. 66.

²⁴ Zob. *Hebräerbrief*, s. 144.

²⁵ Por. Łach, *List do Hebrajczyków*, s. 247.

²⁶ *List do Hebrajczyków*, w: *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, red. M. Peter, M. Wolniewicz, t. III, Poznań 1975, s. 551.

²⁷ Por. Laub, *Hebräerbrief*, s. 144–145.

²⁸ Por. März, *Hebräerbrief*, s. 144–145.

²⁹ Por. Rz 1,17: $\delta\ \delta\epsilon\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\varsigma\ \epsilon\chi\ \pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma\ \zeta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$; Ga 3,11: $\delta\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\varsigma\ \epsilon\chi\ \pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma\ \zeta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$; Hbr 10,38: $\delta\ \delta\epsilon\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\varsigma\ \mu\omicron\upsilon\ \epsilon\chi\ \pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma\ \zeta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$; Ha 2,4b: $\delta\ \delta\epsilon\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\varsigma\ \epsilon\chi\ \pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma\ \mu\omicron\upsilon\ \zeta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$.

człowieka, którego nieodzownym warunkiem jest wiara. Paweł posłużył się nimi w swej nauce o usprawiedliwieniu z wiary, podkreślając, iż wiara człowieka, to całkowite zawierzenie Bogu, bezgraniczne zaufanie Mu. Wiara, według Pawła, to zrozumienie przez człowieka, że sam o własnych siłach, opierając się na Prawie, nie jest w stanie osiągnąć zbawienia; to zrozumienie, że zbawienie osiąga się przez śmierć Chrystusa, do którego zwraca się on w głębokiej wierze. Osiąga się je bez zasług, dzięki zbawczemu działaniu Boga. Czynnikiem usprawiedliwienia człowieka jest wiara, a nie uczynki Prawa. Prawo zostało dane grzesznej ludzkości i zniewoliło człowieka (por. Rz 5,13.20; Ga 3,23). „Jeżeli posiadało ono jakieś znaczenie w Starym Testamencie, to z przyjściem Chrystusa istnieje tylko i wyłącznie Prawo wiary, Prawo Chrystusa, które weryfikuje się w miłości”³⁰ Autor Hbr, który mówi o wierności nowemu Objawieniu (10,19–11,40), o wierności nowemu Kapłanowi (12,1–11), wreszcie o wierności Nowemu Przymierzju i jego ofierze (12,12–13.17), podkreśla zwłaszcza w omówionym fragmencie (10,32–39) myśl wspólną z Pawłem, że wytrwanie na drodze wiary jest warunkiem zbawienia. Jednak rozważania autora Hbr nie podkreślają, tak jak to czyni Paweł, że przestrzeganie przepisów Prawa ma małą, czy jej w ogóle nie ma, wartość w uzyskaniu zbawienia.

Wiara zakłada całkowitą ufność Bogu z wykluczeniem szukania pomocy u ludzi. Obojętnie, w jakiej formie gramatycznej użyte jest słowo πιστεύειν, chodzi o postawę wewnętrzną człowieka, dotyczącą sfery Boga i objawienia tego w swoim sposobie bycia. W klasycznej grece słowo πιστεύειν nie ma znaczenia religijnego, oznacza: „przypuszczać coś”, „komuś ufać” lub „uważać coś za prawdziwe” Otrzymało je w greckim przekładzie Starego Testamentu i w tekstach Nowego Testamentu i ogólnie znaczy: „afirmować Boga”, „ufać Mu”, „mówić Mu: Amen”³¹ Cytaty z proroków w pismach Nowego Testamentu, w naszym przypadku proroka Habakuka, wskazują na kontynuację myśli w tym wypadku o wierze, wierności i bezgranicznym zaufaniu człowieka do Boga. Tak jak u proroków, tak i w Nowym Testamencie, Bóg jest zawsze wierny, oczekuje zaufania ze strony człowieka, a za wierność obiecuje nagrodę. Jezus Chrystus żąda wiary angażującej całą osobę, czyli jej zewnętrzną i wewnętrzną sferę, bo tylko wtedy można ją nazwać wierzącą³² Zauważamy w tym nieustanną troskę Boga o człowieka. Jawi się

³⁰ Zob. Langkammer, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, s. 182.

³¹ Por. K.H. Schelkle, *Theologie des Neuen Testaments*, Düsseldorf 1970, s. 88–89.

³² Por. J. Duplacy, *Wiara*, w: STB, s. 1025.

więc Stary i Nowy Testament jako jedna historia zbawienia, historia spotkania Boga z człowiekiem. Przy czym Bóg w tej historii spotkań, jak i teraz, a także w przyszłości, jest zawsze wierny swoim obietnicom. Człowiek zaś ma Objawienie Boże — Pismo święte, które wciąż jest aktualne i zawiera słowo, które jest w stanie sprowadzić go na drogę wiary, sprawić że na niej wytrwa.

Habakuk 2,4 im Neuen Testament

ZUSAMMENFASSUNG

Zitate von Ha 2,4 bei Paulus und dem Hebräerbrief (Röm 1,17; Ga 3,11; Hbr 10,38), unabhängig von gewissen Zitationsdifferenzen, finden Anwendung in Betrachtungen, die mit der Erlösung des Menschens verbunden sind, deren unentbehrliche Bedingung der Glaube ist. Dabei bediente sich Paulus ihrer in seiner Lehre über die Rechtfertigung aus dem Glauben und betonte, daß der Glaube des Menschens das vollkommene Vertrauen in Gott und die grenzenlose Zuversicht auf Gott ist. Der Glaube, nach Paulus, ist das Verständnis, daß der Mensch aus eigener Kraft in Anlehnung an das Recht nicht imstande ist, die Erlösung zu erreichen; dieses Verständnis beinhaltet, daß man die Erlösung durch den Tod Christi erreicht, an welchen man sich in tiefem Glauben wendet. Man erreicht sie ohne Verdienste dank Gottes rettenden Wirkens. Als Faktor der Entlastung des Menschens ist der Glaube und nicht die Taten nach dem Recht. Das Recht war der sündhaften Menschheit gegeben und führte zur Unterdrückung des Menschens. Wenn es noch im AT eine Bedeutung hatte, nach der Geburt Christi besteht nur und ausschließlich das Recht des Glaubens, das Recht Christi, welches sich in der Liebe bewahrheitet. Der Autor Hbr, der über die Treue der Offenbarung (10, 19–11), über die Treue dem neuen Priester (12,1–11), schließlich über die Treue dem Neuen Bündnis und seinem Opfer spricht, akzentuiert besonders in besprochenem Fragment (10,32–39) den gemeinschaftlichen mit Paulus Gedanken, daß das Ausdauern auf dem Weg des Glaubens die Bedingung der Rettung — Erlösung ist. Die Betrachtungen des Autors Hbr betonen nicht, so wie Paulus, daß die Beachtung der Rechtsvorschriften kleinen, oder überhaupt keinen Wert für das Erlangen der Erlösung hat.